Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Fuhuş Önleme Çabalarına Dair Bazı Tespitler (1810lar-1910lar)

Efforts of The Ottoman Empire to Prevent Prostitution (1810s-1910s)

Prof. Dr. Kezban ACAR
(ORCID: 0000-0003-4702-9778)
Celal Bayar Üniversitesi - Manisa

Öz: Osmanlı Devleti'nde fuhuş konusunda birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı klasik dönemi, diğer bir kısmı da 18. yüzyılı ele almaktadır. Ayrıca, genel olarak fuhuşun İslam ve Osmanlı hukukundaki yerine dair bazı çalışmalar mevcuttur. 19. ve 20. yüzyıla dair çalışmalar ise daha çok Osmanlı Devleti'nin frengi gibi zührevi yollarla bulaşan hastalıklarla mücadelesi, Tanzimat sonrası devletin fuhuş bakışı ve İstanbul gibi belli şehirlerde fuhuş gibi konular üzerinedir.

Her ne kadar bahsi geçen bu çalışmalar genel olarak fuhuş, fuhuş yapılan yerler, fahişeler, müşterileri, fuhuş verilen cezalar, zührevi hastalıklar gibi birçok konuda önemli bilgiler verse de, hiç birisi spesifik olarak son dönemde bir yüzyılı ele alacak biçimde devletin fuhuş bakışını ele alıp, incelememektedir. Bu çalışma, yukarıda bahsi geçen çalışmalardan hem coğrafi sınırları hem de ele alınan dönem açısından farklıdır. Bu makale klasik dönemde fuhuş bakışa kısaca değindikten ve bir bazı çıkarımlar yaptıktan sonra, 1800'lü yılların başından itibaren devletin fuhuş bakışında 1910'lara kadar giden süreçte belirgin bir farklılık olduğunu ileri sürer ve bu değişime işaret eden bazı örnekler sunarak, değerlendirmeler yapmayı amaçlar.

Anahtar Kelimeler: Fuhuş, fahişeler, Osmanlı Devleti, 19. yüzyıl, 1910'lar.

Abstract: There have been many studies on prostitution in the Ottoman Empire. While some of these focus on the early modern era, some others deal with the prostitution in the 18th century. There are also some scholarly works on prostitution in the Islamic Law and the Ottoman laws. In addition, there are some articles and books specifically on prostitution and syphilis in the 19th century and 20th century Ottoman Empire.

Even though all these studies provide some important information about prostitution, prostitutes, their customers, its punishment, syphilis and the state's policies on all these subjects, none of these studies deals specifically with the state's view of the prostitution and its policies toward it in the last century of the empire. Based on some examples from the Ottoman archival documents, this article argues that there was indeed some changes in the state's perception of the prostitution and its policies against it from the 1801's to the 1910s.

Keywords: Prostitution, prostitutes, Ottoman Empire, 19th Century, 1910s.

Giriş: Osmanlı Devleti'nin Fuhuş Bakışı

Araştırmacılar, ne İslam hukukunda ne de Osmanlı hukukunda fuhuşun spesifik olarak tanımlanmadığını ve bir suç olarak özellikle belirtilmediğini yazarlar.¹ Fuhuş, ikisinde de zina

¹ Marinos Sariyannis, "Prostitution in Ottoman Istanbul, Late 16.-Early 18. Century", *Turcica*, S. 40, 2008, s. 40; Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, Cilt 1: Kanunlar, Burhanneddin Matbaası, İstanbul 1943, s. 121, 125, 388; Uriel Heyd, *Studies in Old Ottoman*

kapsamında ele alınmıştır ki zina da “kocanın eşleri ve köleleri dışındakilerle cinsel ilişkide bulunması olarak tanımlanmıştır.”² Kaldı ki, Kuran’da fuhuş, fahişe, fevahiş sadece fuhşu değil, aynı zamanda zina ve homoseksüel gibi ilişkileri de açıklamak için kullanılmaktaydı.³ Colin İmber gibi bazı araştırmacılar, Kuran’da kesin bir biçimde tanımlanmadığı için 11 yüzyıldan itibaren İslam fıkıhçılarının meseleyi tartıştıklarını ve farklı görüşler beyan ettiklerini belirtir. Örneğin Hanefi Mezhebinin kurucusu Ebu Hanefi (702–777), fuhşun legal olduğunu çünkü fahişeye ödenen ücretin yarı sahiplik getirdiğini ileri sürer.⁴ Buna rağmen, fuhşun legal tanımı ve çerçevesinde genel bir belirsizlik hâkimdir.⁵ Şeriatteki bu belirsizlik yüzünden, Osmanlı devlet adamları bu boşluğu doldurmak için kanunnamelerde konuyla ilgili bazı hükümler belirtmişlerdir.⁶ Bu kanunlar ve hükümler, “bürokratik bir devletin bürokrasisini merkezileştirme eğilimi ve girişiminin ve düzene tehdit olarak gördüğü fuhşu kontrol etme ve düzenleme ihtiyacının bir sonucuydu.”⁷ Ancak kanunnamelerde de fuhşun tanımı yapılmamıştır. Fuhşuyla ilgili cezalar, genellikle zina ile ilgili bölümde ele alınmış ve kanunnamelerde fahişelerden ziyade fuhşa aracılık edenlere, pezevenklere verilecek cezalar belirtilmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan ve üst düzey Osmanlı devlet adamları ve diplomatları arasında geçen yazışmaları içeren arşiv belgelerinde fuhşu tanımlamak için kullanılan “adab-ı Umumiyye ve İslamiyye mugayir davranışlar”⁸ gibi ifadeler, Osmanlı devlet adamlarının fuhşu, hem İslam adabına hem de genel ahlâka aykırı bir mesele olarak gördüklerine işaret eder. Ayrıca belgelerde fahişeleri tanımlamak için kullanılan ifadelerden anlaşıldığı üzere, Osmanlı’da, bir kadının kendisine namahrem olan bir erkeği eve alması veya birbirlerine namahrem olan erkeklerle kadınların bir arada bulunması da fuhşu olarak algılanmıştır.⁹ Fuhşu genel adaba ve dolayısıyla toplum düzenine tehdit olarak algılayan devlet, bazı kanunnamelerde ve uygulamalarda fuhşu belirlemek ve önlemek için mahalleye ayrı bir önem atfetmiştir. Örneğin, II. Selim Kanunnamesinde, mahallelinin bir kadın hakkında “kahpedir” diye şikâyeti ve isteği üzerine, söz konusu kadının oradan sürgün edilebileceği

Criminal Law, Clarendon Press, Oxford 1973, s. 63, 71, 76, 102, 110, 114; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Vol. 8: III. Murat Devri Kanunnameleri, FEY, İstanbul 1994, s. 114; Colin İmber, *Studies in Ottoman History and Law*, The Isis Press, İstanbul 1996, s. 188, 201.

² Dror Ze’evi, “Changes in legal-sexual Discourses: Sex Crimes in the Ottoman Empire”, *Continuity and Change*, S. 16/2, 2001, s. 226; İmber, *age*, s. 176. Ayrıca bkz. Madeline Zilfi, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 199.

³ Eugenia Kermeli, “Sin and Sinner: Folles Femmes in Ottoman Crete”, *Eurasian Studies*, S. 1, 2002, s. 85.

⁴ İmber, *age*, s. 179; Mustafa Avcı, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, Mimoza, Konya 2008, s. 172.

⁵ Aydoğan Demir, “Kanunî’nin Bir Fermanı Vesilesiyle Zina Üzerine Düşünceler”, *Tarih ve Toplum*, S. 169, Ocak 1988, s. 7; Sariyannis, *age*, s. 43.

⁶ İsmail Acar, “Osmanlı Kanunnameleri Ve İslam Ceza Hukuku (I)”, *D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XIII-XIV, 2001, s. 54.

⁷ Dror Ze’evi, *Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500-1900*, University of California Press, Berkeley 2006. s. 60.

⁸ BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), DH MUİ 92- 1/ 14 1328 R 26 (7 Mayıs 1910); BOA, DH H 1/ 63 H.1329.6.26 (24 Haziran 1911), belge no 2, 6; BOA, DH H 1/ 73 H.1329.8.21 (17 Ağustos 1911); BOA, DH İD 175/ 11 1331 Z 24 (24 Kasım 1913), belge no 2; BOA, DH H 2/12 1339.7.17 (29 Temmuz 1911), belge no 1.

⁹ İmber, *age*, s. 182; Halit Ongan, *Ankara’nın 1 Numaralı Şer’iyye Sicili*, TTK, Ankara 1958, s.16; M. Saffet Çalışkan, *Üsküdar Şer’iyye Sicili (İstanbul Müftülük Arşivi 6/346 Nolu Defter) (12 Cemaziye’l-Ahır-17 Şevval 1124/17 Temmuz-17 Kasım 1712)*, MÜ-TAE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, ss. 114-115; Merve Çakır, *Üsküdar Mahkemesi 15. numaralı Şer’iyye Sicil defteri (90-178. varaklar) Hicri 954-956 (1547-1551)*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul 2003, s. 104; İzzet Sak, *47 Numaralı Konya Şer’iyye Sicili, 1128- 1129/1716-1717: Transkripsiyon Ve Dizin*. 1. Baskı, Tablet Kitabevi, Konya 2006, s. 308, 374; İzzet Sak, *11 numaralı Konya Şer’iyye Sicili 1071-1072 (1661-1662)*, Kömen Yayınları, Konya 2007, s. 93; Hakkı Arayan, “Tarihte İstanbul Fahişeleri,” *Tarih Hazinesi*, 6 Ocak - Şubat 1951, s. 285; Paul Fesch, *Abdülhamit’in Son Günlerinde İstanbul*, İstanbul 1999, ss. 110-113.

belirtilmiştir.¹⁰ Osmanlı şehir ve kasabalarında mahalle, insanların birbirlerini tanıdığı ve birbirlerinin davranışlarından sorumlu olduğu bir yerdi.¹¹ Bu yüzden mahallede genel adaba aykırı davranışlar sergileyen kişilere dair şikâyetler, zina, fuhuş ve diğer suçlarla ilgili davalarda önemli bir rol oynamaktaydı.¹² Hatta Osmanlı kanunnamelerine göre fuhşun suç olarak kabul edilmesindeki en önemli etken, yapılan şikâyetlerdi; şikâyet yoksa suç da yoktu.¹³

Bununla birlikte Osmanlı kanun yapıcıları, yasal olarak tanımlamadıkları fuhuşla ilintili suçlara, özellikle aracılığa, ilk kanunnamelerden itibaren bazı cezalar öngörmüşlerdir. Bu bağlamda en dikkat çekici nokta, erken modern dönemde daha çok dini ve ahlâki bir mesele olarak görülen fuhşun, kanunnamelerdeki sert cezalarla önlenebileceğinin düşünülmesidir. 19. yüzyılın sonundan başlayarak bu algının giderek değiştiği, fuhşun kanun yapıcılar tarafından sadece dini ve ahlâki bir mesele olarak değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir sorun olarak da algılanmaya başlandığı görülür. İkinci önemli nokta, Osmanlı kanun yapıcıları fuhşun cezasını, fahişelerle birlikte; hatta onlardan daha çok, “onları kandıran, fuhşa iten araçlara” kesmiş olmalarıdır. Nitekim kanunnamelerde, daha önce bahsi geçtiği üzere, fuhuşla ilgili en belirgin ceza da, pezevenklere atfedilen cezalardır. 1858 Ceza Kanunnamesine değin, fahişeler için belirtilmiş spesifik bir ceza yoktur. Ama onları fuhşa sürüklemekle suçlanan araçlara (pezevenklere) özellikle ilk kanunnamelerden beri cezalar vardır; üstelik ilk kanunnamelerdeki cezalar oldukça ağırdır.

Cezalar bağlamında öne çıkan konu, klasik dönemde fuhşun İslam’a ve adaba aykırı bir suç olarak algılanmasına bağlı olarak, kanun yapıcıların fuhşa karışanlara, özellikle aracılık edenlere, “alın dağlanması,” burnun kesilmesi gibi bazı ağır fiziksel cezalar vermeleridir.¹⁴ Ayrıca onları eşeğe bindirip teşhir etmek veya her bir omuzlarında birer mumla, çıplak bir vaziyette ve yüzleri karalanmış biçimde dolaşmak gibi toplum önünde aşağılayıcı cezalar da

¹⁰ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 7. Cilt, 2. Kitap, FEY Vakfı, İstanbul 1984, s. 356, 307. madde: “Dahi bir kimesne için hırsuz ya kahpedir deyü mahallesi ya karyesi cemâ’atı şikâyet edüb red ve tard murâd etseler, fil-vâkı’ ol kimesnenin beyn’-en-nâs töhmeti ma’rûf olsa mahallesinden ya karyesinden red edüb süreler. Eğer varduğı yerde dahi kabul etmezlerse, şehirden süreler. Amma birkaç gün tevakkuf edeler, belki o kimesne tevbe ve istiğfâr ve islâh-ı nefis ede, etmezse süreler.”

¹¹ Fikret Yılmaz, “XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair”, *Toplum ve Bilim*, S. 83, Kış 1999/2000, s. 96; Özer Ergenç, “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, 1984, s. 73.

¹² Tahsin Özcan, “Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi”, *Marife* 1, S. 1, 2001, ss. 129–151; Zilfi, *age*, s. 6; Çakır, *Üsküdar Mahkemesi 15. numaralı Şer’iyye Sicil defteri (90-178. varaklar) Hicri 954-956 (1547-1551)*, s. 16; 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), Cilt II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1999, s. 234; 7 Numaralı Mühimme Defteri (975 - 976 / 1567 - 1569), Cilt 3, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü/Divan-ı Hümayûn Sicilleri Dizisi, İstanbul 1999, s. 322; Ömer Bıyık, *124 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1128-1130)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2001, ss. 107-108; Berna Gürel, *66 Numaralı Davutpaşa Kadılığı Defterine göre Bölgenin Ekonomik ve Sosyal Durumu*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, ss. 62-63; İzzet Sak, *10 Numaralı Konya Şer’iyye Sicili (1070-1071 / 1659-1661)* (Transkripsiyon), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2003, s. 235, 263; Çalışkan, *age*, s. 114; Fatma Kaymaz, *88 Numaralı Mühimme Defteri (Transkripsiyon-Özet)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 92; Cemil Cahit Güzelbey, Hulusi Yetkin, hazırlayanlar. *Gaziantep Şer’i Mahkeme Sicillerinden Örnekler (c. 81-141)*, Yeni Matbaa, Gaziantep 1970, s. 15.

¹³ Imber, *age*, s. 182.

¹⁴ Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, c.2, FEY Vakfı, İstanbul 1990, c. 2: s. 43, 29. madde: “ve pezevenlik edenin alınında dağ edeler,” c. 3: 427 (Rumeli Eyaleti Kanunnameleri), 125. madde; 192 (Manisa Sancağı Siyasetnamesi), 7. madde; c.6: 468 (Rumeli Eyaleti Kanunnameleri), 122. madde; c.2: s. 169 (Aydın-Eli Kanunnameleri), 5. madde: “ve pezevenlik dâmiâ âdeti ve san’atı ola, burnı kesile ve illâ eşeğe bindürüb teşhir oluna.”

verilmiştir.¹⁵ Bunlar Osmanlı devlet adamlarının suçu işleyen kişiyi toplumda teşhir etmek suretiyle suçu önlemeye çalıştıklarını göstermektedir. Ayrıca fahişelerden ziyade, aracılar için öngörülen bu cezalar, fuhuştan ziyade, ona aracılık etmenin suç olarak görüldüğüne ve aracılar engellenirse, fuhşun da engelleneceğine dair bir anlayışa işaret eder.

Bu anlayış müteakip dönemlerde değişmeye ve klasik dönemde fuhşa bir biçimde dâhil olanlara verilen görece sert cezalar yerine daha çok sürgün gibi cezalar verilmeye başlanmıştır. Bu değişimin aksi uygulamaların olduğu tek dönem belki III. Selim dönemidir. Bunun nedeni de muhtemelen, III. Selim'in ardı ardına yayınladığı fermanlardan anlaşıldığı kadarıyla fuhuştan görülen artıştır.¹⁶ Sultan Selim 9 Eylül 1789 tarihli bir hatt-ı hümayununda, Kaymakam Paşa'yı "sen dahi gerek bu maddenin küll-i def'ine ve gerek fahişelerin vesaire fuhşiyatın olmamasına ve def'ine ziyade dikkat ve ihtimam eylesin. Eğer tekâsül ve ihtimam eylemezsen günahı boynunuza olsun" sözleriyle uyarır ve fuhşa karşıtlığını onun Tanrı katında da kabul görmemesiyle açıklar ("Allah-ü Teâlâ'nın rızası olmayan işe benim dahi rızam yoktur).¹⁷ Bir başka hatt-ı hümayununda, tutulan fahişelerin bir daha aynı suçu işleyemeyecek şekilde te'dib edilmesini ister.¹⁸ Bu ve diğer uyarılarına rağmen devam eden fuhuş yüzünden kızan Sultan III. Selim, hatt-ı hümayunlarından bir diğerinde, sorumluları gevşeklikle ve iki-üç kadının hakkından gelememekle suçlar. Bunun üzerine 5 fahişe Ağa Kapusu'nda idam edilir.¹⁹ Bu istisnai ağır ceza, daha önce belirtildiği üzere ya tekrarlayan suç olması durumunda, ya da III. Selim döneminde olduğu üzere, fuhşun artmasına tepki olarak verilmiş; diğer durumlarda fuhuşla ilgili suçlar için yaygın olarak sürgün cezası uygun görülmüştür.

19. yüzyılda ise fuhşa yönelik yaklaşım ve buna paralel olarak onu önlemek için başvuru yöntemleri belirgin şekilde değişmiş; devlet fuhşu önlemek için fuhşu n kaynağı olarak gördüğü kadınlara yönelik kısıtlamalardan, onları fuhuştan korumak için sosyal-ekonomik bazı önlemler almaya kadar farklı yollara başvurmuştur. Bu önlemler, beş başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

Fuhuşla Mücadelede Başvurulan Yollar: Cezalar

Kanunen zina kapsamında ele alınmaya devam eden, gerçekte ise ayrı bir sektör olarak varlık gösteren fuhşun hukuki sınırlarının belirlenmesi veya ayrılması ancak 1858 Ceza Kanunnamesi ile mümkün olabilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgiler veren Dror Ze'evi'nin aktardığına göre, Ahmet Cevdet Paşa'nın önemli bir rol oynadığı bir komite tarafından hazırlanan Ceza Kanunnamesi, 1840 Ceza Kanunu'na göre çok daha ayrıntılıydı. Yeni kanunda, şeriatın, uzlaşma için suçun taraflarına gönderdiği cezai meselelerde, devletin tazir ilkesi çerçevesinde suçları cezalandırma hakkının altı çizildi.²⁰

Bu Ceza Kanunnamesinde fuhşu önlemek için suçlulara verilen cezalardan biri hapis cezasıydı. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nde hapisaneler, 19. yüzyılda modern devletle birlikte kurulmuşsa da, daha önceki dönemlerde de hapis cezası vardı ve daha çok zindan, kale gibi yerlerde uygulanıyordu.²¹ Ancak 19. yüzyılın ortasına kadar hiçbir kanunnamede fuhuşla ilgili suçlar için hapis cezası öngörülmemiştir. Fuhuşla ilgili suçlar için hapis cezasının

¹⁵ İhsan Birinci, "Eski İstanbul Batakhaneleri", *Yıllar Boyu Tarih*, S. 5, Mayıs 1981, ss. 35-36.

¹⁶ BOA, HAT 21/1013 1202 Z 29 (30 Eylül 1788); BOA, HAT 11/433 1202 Z 29 (30 Eylül 1788); BOA, HAT 19/911 20 Z 1203 (20 Eylül 1789); BOA, HAT 192 9382 1203 Z 29 (20 Eylül 1789); BOA, HAT 192/9417 1203 Z 29 (20 Eylül 1789); BOA, HAT 192/ 9402 1204 Zilhicce 29 (9 Eylül 1790); BOA, HAT 209/11176 29 Z 1204 (9 Eylül 1790); BOA, HAT 192/9402 1204 Z 29 (9 Eylül 1790).

¹⁷ BOA, HAT 192/9417 1203 Z 29 (20 Eylül 1789).

¹⁸ BOA, HAT 189/ 9014 1203 Z 29 (20 Eylül 1789).

¹⁹ BOA, HAT 206/ 10845 1204 Z 29 (9 Eylül, 1790).

²⁰ Ze'evi, *Producing Desire*, ss. 71-72.

²¹ Yılmaz, age, ss. 99-100.

öngörülmesi ilk kez 1858 Ceza Kanunnamesi ile olmuştur. 1860 tarihli bir belge, 1858 Ceza Kanunnamesinin 112, 201. ve 260. maddelerine uygun şekilde, Kastamonu’da vasıtaçılık yapan bazı kişilerin 6 ay hapse ve 35 akçe para cezasına çarptırıldığını belirtir. Ancak belgede bu cezaya mahkûm olmuş kişilerin kendilerini tutuklamaya gelen polisler direnmesi üzerine, 35 Akçelik para cezasından vazgeçildiği ve çok daha sert bir biçimde cezalandırılmasına karar verildiği görülür.²²

Zabıta Kuvvetlerinin Yetkilerine Dair Nizamnamenin 22. maddesine atıfta bulunan 24 Mayıs 1885 tarihli Kanun’un beşinci maddesine göre de, gençleri (sabiyyeleri) fuhşa teşvik ve tahrik edenlerin cezası bir aydan altı aya kadar haptir.²³ Bu, hapisle ilgili Ceza Kanunnamesi maddesinin daha sonraki dönemde daha da esnek hale getirildiğini gösterir. Ancak aynı suçta, uygulamada yine haptisten çok sürgün cezası verildiği görülür. Örneğin, Mart 1899 tarihli bir belge, “muhadderat-ı İslamiyeyi tehdid ve enval-ı desayis-i isti’maliyle fuhşiyata sevk ve tahrike cür’et ederek birçok ailelerin perişan olmasına sebebiyet vermiş olan ve teşhir-i silah ve darb ve cerh ve baskın maddeleriyle mahkûm ve gayr-ı mahkûm sabıkali takımından bulunan Süleyman nam şahsın” İstanbul’da kalmasının uygun olmadığını ve bir daha geri dönmek üzere Musul’a sürüldüğünü belirtir.²⁴

Osmanlı Devleti’ndeki fuhuşla ilgili suçlar için öngörülen cezalara bakıldığında, modern döneme değin geçen sürede verilen cezaların giderek daha hafif bir hal aldığı görülür. Fahişelere ve özellikle pezevenklere erken modern dönemde verilen bedeni ve teşhir amaçlı cezaların yerini, modern dönemde daha çok sürgün cezası ve bazı hallerde hapis cezası almıştır. Bu değişikliğin nedeni, fuhşun giderek yaygınlaşması ve artık kontrol edilemeyecek hale gelmesi ve yetkililerin suçu, suçluları başka yerlere göndermek suretiyle ortadan kaldırmaları da tecrit edebileceklerini düşünmeleri olabilir. Nitekim Engin Kırılı, devletin fuhuş meselesine yaklaşımında, Tanzimat sonrasında özellikle ilk başlarda değilse de sonraki dönemlerde belirgin bir değişim olduğunu ileri sürer. Kırılı’ya göre, en belirgin değişim, İslam hukukunda yasaklanmış olmasına rağmen, “fuhşa belirli bir alan oluşturarak; fuhşu burada tutmak, sınırlamak, denetlemek ve hatta ondan vergi elde etmek yöntemini” benimsemektir.²⁵ Ayrıca, erken modern dönemle karşılaştırıldığında suçlulara özellikle de araçlara teşhir amaçlı bedeni cezalar yerine daha hafif ve “insani” cezalar verilmesi, Tanzimat döneminde kişi haklarının gelişmesi, kanunlarla güvence altına alınması, mahremiyet esası, modern hukuk gibi konularda gelişen liberal düşüncenin bir sonucu olabilir.

Fuhuş veya Fahişeleri Görünmez Kılmaya Yönelik Politikalar

Osmanlı devlet adamları, fuhşu önleme konusundaki çabalarına veya kararlılıklarına paralel olarak, cezalar dışında birçok farklı yollara da başvurmuşlardır. Fuhuş yapılan ya da yapıldığı düşünülen yerlerin başka mahallere nakli, kapatılması veya yıktırılması bu yollardan birisiydi. Başbakanlık Osmanlı Arşivinden belgeler, bunlar içerisinde en çok fuhuş yapılan yerlerin, başka mahallere nakillerinden ziyade, doğrudan kapatılması veya yıktırılması yoluna gittiklerini gösterir.

Örneğin, 4 Temmuz 1811 tarihli bir belgeye göre, Üsküdar’daki Balaban İskeleyi civarında, denize nazır ve cadde üzerindeki bekâr odaları yıktırılmıştı ve bunun nedeni de içlerinde eşkıya ve ehl-i fesad taifesinin toplanması; hatta burayı mesken tutması ve buralarda gece ve gündüz demeden fahişelerle alenen fuhuş yapılmasıydı. Daha da önemlisi bu durumun

²² BOA, A MKT UM 419/ 22 1277 M 19 (7 Ağustos, 1860)

²³ BOA, DH EUM VRK 24-21 1340 Z 29 (23 Ağustos 1922)

²⁴ BOA, ZB 450- 55 18 Mart 315 / 18 Zilka’de 316 (30 Mart 1899)

²⁵ Engin Kırılı, “Tanzimat Sonrası Fuhuş Hadisesine Yaklaşımında Yaşanan Değişim”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE Dergisi*, s. 12, 2010/2, s. 46.

oradan gelen geçenleri ve civardaki ahaliyi rahatsız etmesiydi.²⁶ Balaban İskelesindeki bekâr odalarında çok daha önceleri de fuhuş yapıldığından bahseden belgeler bulunmaktadır.²⁷ Görünen o ki, buralardaki durum zaman içerisinde kontrol edilemez hale gelmiş; böylece buraların yıkıtılması söz konusu olmuştur.

Aynı dönemden bir başka belgede, Galata'da, içki satılan, kumar oynatılan ve fuhuş icra edilen şekerçi dükkânlarının kapatılması emredilmiştir. Belgede bütün bu faaliyetlerin hem “şer’i şerife” hem de “nizam-ı mülke aykırı” olduğunun altı çizilmiştir.²⁸ Bu bağlamda özellikle cami, türbe gibi kutsal yerler etrafında umumhanelerin açılmaması veya buralara yakın yerlerde fuhuş yapılmaması yönünde halktan talep geldiği veya yetkililerden bu yönde görüşler beyan edildiği görülür. Örneğin 1825 yılına ait bir belgede, Fatih camii civarında harap bir çeşme fuhuş mahalline dönüştüğünden ve etrafa rahatsızlık verdiğinden büsbütün yıkıtılması emredilmiştir.²⁹

II. Abdülhamid döneminde ise fuhşun kaynağı olarak görülen kadınların kısıtlanması ve göz önünden uzaklaştırılmasına yönelik bazı politikalar mevcuttur. Örneğin, bu bağlamda, “kadınların faytona binmesi, hatta babaları ve kocaları bile olsa, bir erkekle bir arabaya binmesi” yasaklanmıştır. Bir ara kadınlar için açık saçık gezme yasağı bile konmuştur.³⁰ Bütün bu uygulamalarda fuhşun faturasının kadınlara kesildiği görülür. Fuhşu, ya fahişeleri ve aracıları cezalandırarak ve genellikle onları “olay mahalli”nden başka yerlere sürgün ederek, ya da “hafifmeşrep” kadınları veya bütün kadınları herkese açık belli yerlerden men ederek; onları bir anlamda “görünmez” kılarak önlemeye çalışan devlet adamlarının bu politikalarla fuhşu önlemekten çok, erkekleri fuhuştan korumayı amaçladıkları görülür.

Daha önce bahsedildiği üzere, fuhşu önlemek için, halkın şikâyeti üzerine meyhane ve umumhanelerin kapatılması veya belli bir yerde toplanması yönünde kararlar da alınmıştır. Kasım 1890 tarihli bir belgede, mahalledeki Müslüman ahali kapıdan çıkamaz hale geldiği için Karagümrük’teki meyhane ve umumhanelerin kapatılması istenmiştir.³¹ Bu tür olaylarda devlet adamlarının daha önce olduğu gibi “kamu nizamı” gibi konulara önem verdikleri ve halktan birilerinin şikâyeti üzerine, umumhanelerin veya fuhuş yapılan diğer bazı yerlerin kapatılması, yıkıtılması, hatta özel şahsa ait hanelerin tahliye edilmesi yönünde karar verdikleri³² veya “erbab-ı namusun” iskân ettiği sokaklarda umumhane küşadına izin vermedikleri görülür.³³

Bu tür uygulamalar 20. yüzyılın başında da devam etmiştir. Mesela, 1905 yılına ait bir belgede Beyoğlu’nda Tarlabası civarında Paşabakkal ve Gölbaşı sokaklarındaki umumhanelerin Belediyece uygun görülen bir yere nakillerinin daha iyi olacağı belirtilmiştir. Belgeden, bu görüşte etkili olan faktörün yine “muhafaza-i ırz ve namus için” müracaat eden ahalinin şikâyeti ve talebi olduğu anlaşılmaktadır.³⁴ Benzer bir görüş, Şehremaneti Aliye’sine yazılan 1910 tarihli bir belgede de ifade edilmiştir. Belgede, Cemiyet-i Umumiye-i Belediye azalarından birinin teklifine istinaden, mahalle arasındaki umumhanelerin hem sağlık hem de ahlâk açısından zararlı olduğu belirtilmekte ve bunlar için belli bir yer tayin edilmesinin önemine dikkat çekilmektedir.³⁵ Aynı yıla ait bir başka belgede, Polis Müdürü tarafından da

²⁶ BOA, C ZB 34/1675 1226 C 12 (4 Temmuz 1811).

²⁷ BOA, HAT 21 1013 1202 Z 29 (30 Eylül 1788).

²⁸ BOA, C ZB 24/1173 29 R 1227 (12 Mayıs 1812).

²⁹ BOA, C BLD 94/ 4663 1241 R 29 (11 Aralık 1825).

³⁰ Reşat Ekrem Koçu, “Eski İstanbul’da Ahlak Zabıtası”, *Hayat*, Haziran 1970, s. 17.

³¹ BOA, DH 1202/ 94110 1308 R 10 (23 Kasım 1890).

³² BOA, ZB 387- 146 1322 E 14 (27 Eylül 1906); BOA, ZB 478- 65 1323 A 28 (10 Eylül 1907).

³³ BOA, ZB 426/ 86 1322 Ma 30 (1905); BOA, ZB 600/ 97 1324 E 14 (27 Eylül 1908).

³⁴ BOA, ZB 309- 96 13 Eylül 323 (1905).

³⁵ BOA, DH EUM THR 20/ 26 1327 Z 21 (3 Ocak 1910).

aynı konu gündeme getirilmiştir. Polis Müdürü sadece Beyoğlu'nda değil, İstanbul ve Üsküdar'da da farklı mahallelerde adeta umumhane gibi işlev gören fuhuş haneler olduğunu ve bunların belli bir bölgede toplanması için hem İstanbul Vilayeti Meclisi hem de Beyoğlu Mutasarrıflığına başvurulduğu halde, henüz sonuç alınmadığını belirtmiştir.³⁶

Umumhanelerin belli bir bölgede toplanmasıyla ilgili talebin sadece İstanbul için ve yalnızca yetkililer tarafından değil, İzmir için de ve halktan birisi tarafından da dillendirildiği görülmektedir. İzmir ahalisinden Salih isminde bir kişi, Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıda, İzmir'de "ikinci ve üçüncü kordon cihetlerinde mevcut umumhanelerin bir kaçında, hatta Roko kerhanesinde "kedi" namında bir umumhane sahibesi ile civarındaki taşçılar mevkiinde Anaştaşya'nın umumhanesinde bir takım genç çocuklar bulundurulurken, "dürlü dürlü efal-i gayri layika ve şenia vukua" geldiğini ve bundan polisin de haberdar olduğunu belirtmiştir. Salih Bey'e göre, şehir içindeki umumhaneler, sadece birçok fenalıklara sebebiyet vermekle kalmıyor, aynı zamanda "şehrin en müstesna bir mevkiinde yer almaları" hasebiyle İzmir'in güzelliğine ve itibarına zarar veriyordu. Bunlara ilaveten Salih Bey, İzmir'deki umumhanelerin Sakızlar mevkiine naklinin daha önce Dâhiliye Nezareti tarafından emredildiğini ancak bu emrin uygulanmadığını yazar.³⁷

1911 tarihli bir belgede ise halktan birinin Meclis-i Mebusun'a şikâyeti ve ricası üzerine Şam'da bazı camilerin etrafında bulunan umumhanelerin başka bir yere nakline karar verildiği belirtilir.³⁸ Bütün bu yazışmalarda, umumhanelerin varlığının herkesçe kabul edildiği, sadece hepsinin belli bir yerde toplanması yönünde talepler geldiği görülür. Ama bu talepler Dâhiliye Nezareti'nce uygun bulunmamıştır. Konuyla ilgili bir talebe, Nazır adına cevap veren Müsteşar, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne hitaben yazdığı bir yazıda, mahalle arasında bulunan fuhuşhanelere belediyece bazı semtlerin tahsis edilmesinin sadece onları resmen tanımak anlamına gelmeyeceğini; aynı zamanda bunun memleketin duygu ve düşüncesi açısından da caiz olmayacağını belirtir.³⁹

"Kamu düzenine veya huzuruna" yapılan vurgu dışında, Osmanlı Devletinde yetkililerin özellikle son dönemlerde fuhuş söz konusu olduğunda öne çıkardıkları bir diğer konu da, fuhşun veya fahişelerin öğrenciler ve asker, polis veya subay gibi belli gruplar üzerindeki olumsuz etkisiydi. İlk grupla ilgili olarak bazı okulların civarındaki umumhanelerin kapatılması veya fahişelerin bu okullar civarına gelmemesi yönünde kararlar alınmıştır. Örneğin, Reşat Ekrem Koçu'nun verdiği bilgiye göre, II. Abdülhamit döneminde genç mekteplilerin fuhuştan korunmaları için Galata ve Beyoğlu taraflarında gezip dolaşmaları yasaklanmıştır.⁴⁰

1914 yılına ait bir belgeden anlaşılmaktadır ki belediyenin zabıta ile birlikte aldığı önlemler yeni yeni peyda olan fahişelerin sokaklarda dolaşmasına engel olamamıştır. Çünkü bahsi geçen belgede "Beyoğlu'nda Yeni Çarşı Caddesinde Mekteb-i Sultani'ye nazır umumhanelerde ikamet etmekte olan hafif meşrep kadınların pencere ve balkonlardan açık saçık bir surette gözükmemekte" olduğu ve okulun o yöne bakan sınıflarındaki öğrenci üzerinde olumsuz etki ettiği belirtilmektedir. Yazıda, fahişelerin, memleketin geleceği demek olan öğrencilerin zihinlerinde "pek acı tesirat" bırakacağı ve gençlerin ahlâkı üzerinde "pek çirkin tahribat" yapacağı belirtilmiştir. Bu yüzden okul müdürünün, bahsi geçen umumhanelerin acilen tahliyesi yönündeki talebinin hemen uygulanması gerektiğine karar verilmiştir. Ayrıca

³⁶ BOA, DH EUM THR 33/ 41 1328 Ca 7 (17 Mayıs 1910), belge no 4.

³⁷ BOA, DH MUİ 92- 1/ 14 1328 R 26 (7 Mayıs 1910), Belge no 6/2; belge no 8/2.

³⁸ BOA, DH UMVM 110/6 1329 M 9 (10 Ocak 1911).

³⁹ BOA, DH EUM THR 58- 48 20 M 1329 (21 Ocak 1911), belge no 8.

⁴⁰ Koçu, age, s. 17.

belgeye göre, hem edep ve ahlâka aykırı olmaları, hem de haklarında her türlü milletten insanların şikâyetinde bulunmaları sebebiyle “her biri muzır bir sefahatgâh olan” umumhanelerin sadece öğrenciler üzerinde bırakacağı olumsuz etki sebebiyle değil, o bölgedeki namuslu ahalinin huzur ve namuslarının korunması ve sağlanması ve genel olarak halkın selameti için de oradan kaldırılmasına ve uygun bir yere nakledilmelerine Liva İdare Meclisince karar verilmiştir. Buna cevaben İstanbul Vilayetinden gelen yazıda, bu kararın uygulanmadığı; ama gereğinin yapılması için Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından bu konuda bir talimatname düzenlenmesine veya Beyoğlu Üsküdar mutasarrıflarıyla Polis Genel Müdürlüğü’nden ve İstanbul muhafızlığından tayin kılınacak birer memurdan mürekkep bir komisyon teşkiline karar verildiği belirtilmektedir.⁴¹ Bu yazışmalar, 1914 yılında bile hala umumhaneler için belli bir bölge tayin edilemediğini ve sokak arasındaki umumhanelerin o bölge halkı için rahatsızlık kaynağı olmaya devam ettiğini gösterir. Ayrıca başta belirtildiği üzere yetkililerin, fuhşun ve umumhanelerin varlığından “memleketin istikbali” olan gençler üzerinde olumsuz etki bırakacağı için de rahatsızlık duydukları görülür.

Yetkililerin umumhaneler ve öğrenciler ve hatta biraz sonraki örneklerde görüleceği üzere askerler konusunda endişe duymasının bir nedeni de bu grupların zührevi hastalıklara yakalanması ihtimaliydi. Polis Mektebi Tabibi Kolağası’nın ağzından yazılmış 1909 yılına ait bir belgede, Polis mektebi talebelerinin hafta iznine çıktıkları zaman, Beyoğlu’nda Ağa Hamamı civarında bulunan umumhanelere giderek burada “sarkat-ül bevl” (Bel Soğukluğu) hastalığına yakalandıkları ve bu hastalığın tedavisi için hekime gittiklerinden bahsedilir. Bundan, umumhanelerde hasta olan kadınların “daire-i itbas” tarafından layıkıyla kontrol ve muayene edilmedikleri sonucunu çıkaran Polis Mektebi Tabibi Kolağası, umumhanelerde bulunan kadınların sıkça ve muntazaman muayene edilmesi gerektiğini ve bahsi geçen dairenin bu konudaki görevini yapmasının elzem olduğunu belirtir.⁴² Bu yazıdan devletin umumhaneleri yok saymak bir yana, kamu sağlığı için onları kontrol ettiği ve umumhanelerde çalışan kadınların düzenli bir şekilde kontrol ve muayene edilmesi için belediye aracılığıyla bir tıp birimi oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı devlet adamlarının, sağlığı konusunda endişelendiği bir diğer grup da donanma ve ordu mensuplarıydı. Fuhşun Osmanlı yetkilileri nezdinde de endişe verici olmasının temel nedeni, cinsel yollarla bulaşan frengi hastalığının orduda veya donanmada yaygınlaşması ihtimaliydi. 4 Kasım 1915 tarihli bir belgeden bu endişenin bir sonucu olarak frengiye yakalanmış askeri personelin tedavi görmeleri için tecil edildiği; ancak kendilerini tedavi ettirmediklerinden tedavilerinin çıkarılan bir nizamnameyle zorunlu kılındığı belirtilmektedir. Söz konusu belgede maddeleri tek tek açıklanan “Hizmet-i Askeriye Kabiliyet-i Bedeniyye Nizamnamesi” gereğince Askerlik Şubelerinin ve Askeri Hastanelerin, İstanbul’daki frengili askerleri önce frengi tedavi defterine kaydedip, sonra İstanbul’da Cerrahpaşa hastanesine, Beyoğlu’nda zükur hastanesine ve Üsküdar’da sıhhiye dispanserine teslim etmeleri gerekiyordu.⁴³ Nizamnamenin bu ve diğer maddeleri yetkililerin özellikle de Birinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği bir dönemde, savaştan askere ihtiyaç duyulduğundan frengi hastalığının yayılmasını engellemek için ciddi önlemler aldığını gösterir.

Yetkililerin askerlerin fuhuştan veya cinsel yollarla bulaşan hastalıklardan korunması için çaba sarf ettiklerine şahitlik eden bir diğer belge de İzmit’ten Dâhiliye Nazırına gönderilen Mayıs 1916 tarihli bir yazıdır. Belgede, mahalle ihtiyar heyetinin başvurusu üzerine, İzmit’te iskân edilen muhacirinden iki kadın ve İzmit’in Karaçalı Köyü’nden beşi evli ve asker eşi altı

⁴¹ BOA, DH EUM MTK 77/ 25 1332 B 08 (2 Haziran 1914), belge no 1, belge no 17.

⁴² BOA, DH EUM THR 3/ 1 1327 Ş 23 (9 Eylül 1909), Belge no 2 ve 3.

⁴³ BOA, DH EUM LVZ 30/ 103 1333 Z 26 (4 Kasım 1915).

kadının fuhuş icra ettiklerinin anlaşıldığı belirtilmektedir. Uyarılara rağmen fahişeliğe devam eden kadınların özellikle gelip geçen mektep çocuklarını ve askerleri işaretlerle ikna ederek hanelerine aldıkları ve orada fuhuş icra ettikleri yazılır. Belgede, ikamet ettikleri haneleri “adeta umumhane haline getiren” bu kadınların “memleket gençlerinin ve birçok askerinin” ahlâkını bozdukları ve bulaşıcı hastalıkları sebebiyle onların sağlığına zarar verecekleri anlaşıldığından başka mahallere nakil ve sürgünleri yönünde karar alındığı ve bu kararın da Bolu Divan-ı Harbi’ne gönderileceği belirtilir.⁴⁴ Belge sadece yetkililerin asker-fuhuş ilişkisinden doğabilecek hastalıklar konusunda endişe ettiklerine tanıklık etmez, aynı zamanda savaş yılları sebebiyle eşleri asker olan bazı kadınların muhtemelen ekonomik sıkıntılar yüzünden fuhuşa karıştıklarını gösterir.

Sosyo-Ekonomik Önlemler

20. yüzyılın başında, fuhuşa karışan kadınları korumaya, onlara iş bulmaya yönelik bazı adımlar, devlet adamların ve yetkililerin fuhuşu sadece ahlâki bir mesele olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik bir sorun olarak da görmeye başladıklarına işaret eder. Örneğin, Dâhiliye Nezareti’nden Dâhiliye Nazırı Müsteşarı Ali imzasıyla Emniyet Genel Müdürlüğü’ne gönderilen 25 Aralık 1910 tarihli, sokaklarda dolaşan fahişeler hakkındaki muameleye dair bir yazıda, müsteşar, sokaklarda dolaşarak fahişelik yapan kadınların çoğunlukla bu yola sefalet (duçar-ı sefalet) ve geçim derdi (derd-i maişet) yüzünden düştüklerini yazar. Devletin bu kadınları ya Darülaceze’ye alması ya da onlara geçimlerini sağlayacak bir iş bulması gerektiğini belirtir.⁴⁵ Ancak devlet, bu önlemlere başvurmadan, fuhuş yapan kadınları önce ailelerine ve yakınlarına teslim etmeye çalışmış; bu mümkün değilse, onlara iş temin etme yolunu denemiştir. Eğer ikinci önlem de mümkün değilse, onları Darülaceze’ye yerleştirmiş veya hastanelere göndermiştir. Bu tür önlemlerin alındığını belirten belgelerde, fahişelerin hala genel edep ve ahlâk açısından zararlı oldukları belirtilmiş ama aynı zamanda öncekilere farklı olarak onların hikâyelerine de yer verilmeye başlanmıştır. Böylece, onların bu yola neden düştükleri açıklanarak, bir anlamda, alınan önlemlerin gerekçesi belirtilmiştir.

Eylül 1910 tarihli olup, İstanbul Polis Müdürü’nden Emniyet Genel Müdürlüğü’ne gönderilen bir yazıda, İstanbul’da fahişelik yapan Ayşe, Fatma (Mediha) ve Resmiye isiminde üç kadından Resmiye’nin Tophane Kışlası arkasındaki imam efendinin hanesinde ikamet ettiği anlaşılarak Beyoğlu polis merkezine teslim olunduğu belirtilir. Fatma’nın ise aslen İstanbullu ve orman memurlarından Refik Efendi’nin kızı olduğu ve annesinin ve babasının on yıl önce ölümü üzerine Petersburg şehbenderliğinde bulunan kardeşi Mehmet Ragıp Efendi’den başka kimsesi olmadığı için fahişeliğe başladığı belirtilir. Belgeye göre Fatma daha sonra “tövbe edip” bir önceki yıl Eyüp’te tuğla harmanında tomurculuk iden Divriği Abdullah ile evlenmiş ve onunla birlikte Divriği’ye gitmiştir. Ancak kocası onu İstanbul’a gönderip, kendisi Divriği’de kalınca, Fatma, “perişan bir halde ortada kalmasından dolayı” tekrar fuhuşa bulaşmıştır. Üçüncü kadın Ayşe ise aslen Ciddeli olup, halası tarafından İstanbul’a getirilerek, bir süre hizmetçilik etmiş, sonra Yemişçi Hasan isiminde birisiyle evlenmiştir. Ancak eşinin vefatı üzerine ortada kalmış ve mahallenin imamının evinde ikamet etmeye başlamıştır. İşte bu sırada Resmiye ve Fatma tarafından kandırılarak Üsküdar’da fahişeliğe başlamıştır. Belgeden anlaşıldığı üzere, Ayşe, geçici olarak misafirhanede kalmış; ama uzun süre İstanbul’da kalmasının genel adaba aykırı ve asayışı bozacak hal ve hareketlere sebebiyet vereceği düşünüldüğünden, memleketine gönderilmesine karar verilmiştir. Nitekim konuyla ilgili olarak Kastamonu Vali Vekilinden Emniyet Genel Müdürlüğü’ne gönderilen bir yazıda, İstanbul’da

⁴⁴ BOA, DH EUM 5 Şb 24/ 27 1334 B 14 (17 Mayıs 1916), belge no 2.

⁴⁵ BOA, DH EUM THR 58- 48 20 M 1329 (21 Ocak 1911), belge no 2.

ikameti uygun olmayan Ayşe'nin Cidde'deki ailesine; Fatma'nın ise Sivas'a gönderildiği belirtilir.⁴⁶

Ailesi ve yakınları olmayan kadınlar, belgelerden anlaşıldığına göre Darülaceze'ye kabul edilmekteydiler. Ancak bunun da bazı şartları vardı. Kasım 1908 tarihli, Zaptiye Nezareti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir yazıda görüldüğü üzere, fuhşa bulaşmış ve evsiz kadınlar Darülaceze'ye kabul edilmiyorlardı; hastalıklı olanlar ise hastanelere gönderiliyordu. Sokakta kalanlara ise fuhşa devam etmeleri “uygunsuzluğa sebebiyet” vereceğinden, sefalet içinde bulunmaları da dikkate alınarak iş temin edilmeye çalışılıyordu.⁴⁷

Dâhiliye Nezareti'nden Darülaceze Müdürlüğü'ne gönderilen Mayıs 1910 tarihli bir belgede ise fuhşa bulaşmış bir kadının hikâyesi anlatılarak, Darülaceze'ye kabulü istenmiştir. Belgeye göre, aslen Arabistanlı olup, Esirci Şeyh İbrahim tarafından İstanbul'a getirilen Melek isimli bir kadın, beş-altı sene sonra bazı kimselere satılıp, özgürlüğüne kavuştuktan sonra tekrar İstanbul'a gelerek Unkapı'nda Kolcu Emine adlı bir kadının yardımıyla birkaç yerde hizmetçilik yapmış ama sonra boşta kalmıştır. Kadın yetkililere memleketini dahi bilmediğini ve nüfusa kayıtlı olmadığını söylediği için İstanbul Polis Müdüriyetine teslim edilmiştir. Belgede Melek'in fuhşa bulaşmasının zaruretten kaynaklandığı belirtilerek, bu gibilerin hem ahlâkın hem de sağlığın muhafazası için Darülaceze'ye kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁸

Benzer şekilde, 1911 tarihli bir belgede, Emniyet Genel Müdürlüğü, Şhiremînliği'ne gönderdiği bir yazıda, Bulgaristan'daki Cumalı Kazasından İstanbul'a gelmiş Hacer isimli bir kadının hikâyesinden bahseder ve onun Darülaceze'ye kabulünü ister. Belgeye göre, Hacer sekiz yıl önce İstanbul'a gelerek fuhşa bulaşmış ve sonra bir süre Nisa Misafirhanesi'nde kalmıştır. Memleketinde kimsesi kalmadığından Bulgaristan'a gönderilmesinin uygun olamayacağı; hizmetçiliğe, hayır veya sağlık kurumlarından birine yerleştirilmesi de mümkün olmadığından, Hacer'in Darülaceze'ye kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴⁹

İlk iki yöntem dışında, devletin fuhşa karışmış kadınlar için fuhşu önlemek bağlamında izlediği bir diğer politika da “sosyal devlet” gibi davranarak, onlara iş temin etmektir. 1910 yılına ait, Harbiye Nezareti'nden Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderilmiş bir yazıda, “gerek mahalle aralarında ve gerekse sokaklarda fuhuş ve rezalet” ile genel terbiyeye olumsuz anlamda etki eden kadınların içlerine düştükleri sefaletten kurtulmalarına yardımcı olmak için askeri dikimhanelerde istihdamlarının düşünüldüğü belirtilir. Yazıya göre bu, hem kadınlara hayatlarını namuslu bir biçimde kazanma şansı verecek, hem de asayiş noktasında büyük bir fayda sağlayacaktır.⁵⁰

Dâhiliye Nezareti'nden 1914 yılına ait bir belgede ise fuhşu önlemek bağlamında yine kadınlara iş temin etmek fikrinin dile getirildiği görülür. Esasen, Mehmet Temel'in konuyla ilgili makalesinde aktardığı üzere, bölgede giderek artan fuhşu engellemek için çözüm arayan Bolu Livası İdare Meclisinde öncelikle vilayette genelev açılması tartışılmış; ancak Müslüman halkın tepki göstereceği düşünülerek bu düşünceden vazgeçilmiştir. Sonra fahişelerin belli bir evde veya mekânda tecrit edilmeleri kararlaştırılmıştır. Ancak bunun da geçici bir çözüm olacağına karar verilmiştir. Daha sonra, daha kalıcı bir çözüm olarak, İdare Meclisi kararıyla “ahlâken ve geçimlerini sağlayabilme bakımından zor durumda olan bu tür kadınların din eğitimi alabilmeleri ve dokumacılık öğrenebilmeleri için bir ıslah evi açılmasına” karar

⁴⁶ BOA, DH EUM THR 50- 61 1328 N 17 (22 Eylül 1910).

⁴⁷ BOA, ZB 327/ 113 1324 Te 22 (4 Kasım 1908)

⁴⁸ BOA, DH EUM THR 34- 70 1328 Ca 20 (30 Mayıs 1910).

⁴⁹ BOA, DH İD 47- 1 / 11 1329 M 15 (16 Ocak 1911)

⁵⁰ BOA, DH EUM THR 48- 36 1328 Ş 25 (1 Eylül 1910), belge no 2 ve 4.

verilmiş ve bu iş için 1914 yılı bütçesine ödenek konulmuştur. Ancak daha sonra bu kadınlar, “ülkede adaba aykırı davrandıkları ve halkın galeyanını kışkırtan davranışlara açıkça cesaret ettikleri gerekçesiyle serseri kabul edilmişler ve ıslahhanede çalışmalarına karar verilmiştir.” Aynı belgede, ıslahhanede kaldıkları sürece nefislerini ıslah ettiklerine kanaat getirilirse, bu kadınların yasalara uygun biçimde evlenmelerinin de sağlanacağı belirtilmiştir.⁵¹

Devlet Memurlarının Suiistimallerini Önlemeye Yönelik Politikalar

Bazı belgelerde fuhşun artışında, özellikle güvenlikten ve nizamdan sorumlu, gardiyan, zabıt, polis gibi devlet memurlarının görevlerini kötüye kullanmalarının da etkisi olduğuna dair bilgiler vardır. Bu tür görevlilerin görevden alınması veya yargılanarak hapis veya para cezasına çarptırılmaları da fuhşu önlemek için Osmanlı devlet adamlarının başvurduğu bir başka yol olarak karşımıza çıkar.

Örneğin, Hüdavendigar Vilayet ve Zaptiye Nezaretlerine yazılmış Ağustos 1888 tarihli bir belgede, Bursa’da At Pazarı Karakolu’nda çalışan zaptiyelerden Trabzonlu Mehmed Ağa’nın “alüftelerden Katırcı kızı Hatice” vasıtasıyla yeni bir takım alüftelerden tehdit yoluyla para ve yüksek fiyata “kırık ve nakıs altun” aldığı belirtilir. Bunun dışında onları zorla birçok eşya satın almak zorunda bırakarak zarara uğratmak gibi hareketlerinden dolayı, Mehmet Ağa’nın ” Hüdavendigar Vilayet Meclisi kararıyla ve Şura-yı Devlet onayı ve padişah tezkiresiyle, Ceza Kanunu’nun 68. maddesi hükmünce tutuklandığı tarihten itibaren üç sene süreyle Rodos’a kalebent edilmesine ve altı sene müddetle memuriyetten men edilmesine karar verilmiştir. Olayda bahsi geçen Hatice ise Mehmet Ağa’ya aracı olması nedeniyle Ceza Kanunu’nun yetmiş ikinci maddesi gereği bir sene süreyle hapse mahkûm edilmiştir.⁵²

Mart 1892 tarihli, Yıldız Sarayı’na yazılmış bir başka jurnalde ise genel olarak memurların yolsuzluğa bulaştığı, fuhuş, hırsızlık ve cinayet gibi birçok suçun artmasına farklı şekillerde neden oldukları belirtilir. Belgeye göre, inzibat son zamanlarda şirazesinden bozulmuş; herkes mal, can ve namusunun korunması konusunda ümitsizliğe düşmüştür. Ayrıca, belgede, bir memleketin asayiş ve huzurunda o memlekette asayiş korumakla görevli kişilerin namuslu olmalarının önemli rol oynadığı vurgulanmıştır. İşe uygun olmayan, ıpsız sapsız ve “ne idüğü belirsiz” adamların ve askerde terbiyesi mümkün olmadığı için ordudan tasfiye edilmiş “eşhas-ı rezilenin” polis ve komiser olarak zaptiyede çoğalmalarıyla ise her yerde zulmün arttığı belirtilmiştir. İhbarı yapan kişiye göre, bu gibi görevliler yüzünden, hem hırsızlık, cinayet gibi suçlar artmakta, hem de bu tür polis ve komiserlerin zulmünden dolayı kimisi fahişe olmak zorunda kalmaktadır. Kimisi de hiçbir günahı olmadığı halde hapishanelerde ezilip gitmektedir. Bu genel girizgâhtan sonra, belgede, polis ve komiserlerin görevli bulundukları bölge dâhilinde bulunan fuhuşhane, meyhane ve gazinoların her birinden aylık beşer altışar lira rüşvet aldıkları, bunun karşılığında ise bu yerlerin kanun ve nizama aykırı biçimde geç vakte kadar açık kalmalarına göz yumdukları belirtilmiştir. Ayrıca belgeye göre, bu nevi polis ve görevliler, sivil kıyafetleriyle gezip dolaşarak, gözlerine kestirdikleri kadınları, babalarını, eşlerini veya erkek kardeşlerini sürgün ettirmekle tehdit etmekte; bu tehditlere boyun eğmeyen kadınları ise iftira etmek suretiyle eşlerinden boşatarak perişan etmekte, gereksiz yere tutuklayıp hapsedmekte ve fahişe olmaya mecbur bırakmaktadırlar. Bunların hiç birine rıza göstermeyenleri ise hapislerde çürütmektedirler. Belgede bahsi geçen

⁵¹ BOA, DH. İD, 65/46, H-07-04-1332 (5 Mart 1914), nr. 2, lef.4, Mehmet Temel, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Fuhuş ve Frengi ile Mücadele”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 14 içinde s. 170.

⁵² BOA, DH MKT 1535/ 90 1305 Z 17 (25 Ağustos 1888).

memurların ayrıca tutukladıkları canileri adli makamlara teslim etmeyip, birkaç gün hapsettikten sonra para karşılığı serbest bıraktıkları ileri sürülmektedir.⁵³

Mustafa Hamdi imzasıyla padişaha gönderilen bir başka yazıda da, polis memurlarının yolsuzluk yaptıkları ve para karşılığı bazı usulsüzlüklere göz yumdukları belirtilir. “İslamiyet ve asayiş noktasından gayet mühimdir” notuyla verilen bilgiye göre, İzmir’de Polis Serkomiseri gibi memurlar para için her türlü fenalığa izin vermektedirler. Örneğin Karataş mahallesinde bizzat polis başkomiserinin hanesinin yakınlarında Bihar isimli bir Yahudi, bir deniz hamamı yaptıırıp içinde İslam kadınlarını, Yahudi ve Hristiyan gençleriyle fuhşa teşvik edilmektedirler.

Ayrıca yazıda, birinci kordon üzerinde bulunan Fransız hotelinin bir kısmının umumhane olarak kullanıldığı belirtilir. Belgeye göre, bahsi geçen hotelin biri birinci kordon ve diğeri ikinci kordon üzerinde iki kapısı olup, fuhuş için ikinci kapıdan girilmektedir. Ancak İslam kadınları ekseriya bir yolcu gibi birinci kapıdan girip, ikinci kısma geçmektedirler. Belgeye göre, Mustafa Hamdi, durumu İstanbul’a bildirmeden önce İzmir’de o bölgedeki polise bildirmiş ancak onlardan, “biliyoruz ama elimizden bir şey gelmez, başkomisere söyleyin” cevabını almıştır. Bunun üzerine o da vaziyeti vilayet vekili ve defterdara iletmıştır. Mustafa Hamdi’ye göre, İzmir’de umumhaneler için Sakızlılar semti tahsis edilmişken, “memleketin en şerefli mevkii bulunan kordonda birkaç umumhanenin” açılmakta olması rahatsızlık vericidir. Daha da kötüsü, burada umumhane açanlar, polis dairesine her ay belli bir miktar akçe vermekte ve böylece şikâyetlere rağmen varlıklarını devam ettirebilmektedirler. Hatta bizzat Polis Serkomiseri çoğu gece Maltız çarşısında Kıryakula’nın umumhanesine gidip, sabaha kadar kalmakta; ayrıca Aya Dimitri kilisesinin karşısında bulunan Yunan tebaasından İstromekili Niko’nun hanesinde ve Sakızlılar mahallesinde İstanbullu Hacin’in kahvehanesinde polisin bilgisi dâhilinde kumar oynatılmakta ve “her gece bir takım biçareler soyulmaktadır.” Polis Serkomiseri yolsuzluk yaptığından, bunu fırsat bilen polisler de her türlü rezilliği yapmaktadırlar.⁵⁴

Memurların görevlerini suiistimal ederek, fuhuş ve diğer suçların artışına etki ettiklerini ima eden diğeri bir örnek ise 30 Mayıs 1907 tarihli, Beyoğlu Mutasarrıflığından Zaptiye Nezareti’ne gönderilen bir belgedir. Belgede, “ahlâksızlığından ve bir takım umumhanelerden hilaf-ı ahval ve nizam olarak ceza-yı nakdi tahsil ve yedlerine sahte ilmuhaber ita eylemesinden dolayı,” Galata Komiserliğinden Polis Mehmed Celal Efendi’nin orada istihdamının uygun olmadığı belirtilmektedir. Buna cevaben Zaptiye Nezareti’nden yazılan bir yazıda, Beyoğlu bölgesi polisi dokuzuncu bölüğü mürettebatından olup, Galata merkezinde müstahdem İstanbullu Celal Efendi’nin, nizamsız bazı umumhanelerden alınması lazım gelen para cezasının bir kısmını zimmetine geçirdiği yönünde hem başkalarının şahitlik etmesi hem de kendisinin bunu kabul etmesi sonucunda işine son verildiği ve hakkında kanuni işlem başlatıldığı belirtilmektedir.⁵⁵ Bu belge, hem devlet memurlarının yolsuzluğa bulaştığını hem de umumhanelerden vergi alınmamasına rağmen her ay belli bir para cezası alınarak, onların “yarı legal” bir statü kazandığını göstermesi açısından önemlidir.

Kasım 1913 tarihli olup, Dâhiliye Nezareti Hapishaneler Müdüriyetinden Karesi Mutasarrıflığına gönderilen bir yazıda da, Nisa Hapishanesi gardiyanı Mehmed Çavuş’un hapishanedeki bazı kadınları talimata aykırı bir biçimde dışarı çıkartarak, fuhşa sevk ve tahrik ettiği için hapse mahkûm edildiği yazılır. Ancak, belgeye göre, bu ceza daha sonra mahkeme sonucunda üç lira para cezasına dönüştürülmüştür. Ayrıca, Mehmet Çavuş’un mahkeme

⁵³ BOA, YPRK AZJ 21- 65 1309 Ş 23 (1) (23 Mart 1892)

⁵⁴ BOA, YPRK AZJ 24- 48 1310 Za 28 (13 Haziran 1893).

⁵⁵ BOA, ZB 72/ 107 1323 May 17 (30 Mayıs 1907), belge no 1, belge no 3.

masrafları için de Nezaret veznesine gönderilmek üzere toplam 220,5 kuruş ödemesine karar verilmiştir.⁵⁶ Bu örnekler, Osmanlı Devleti'nde fuhşun artmasında görevlilerin yetkilerini suiistimal etmelerinin önemli bir payı olduğuna işaret eder. Ayrıca belgeler, devletin, suiistimal ve yolsuzluk gibi konularda frengiyle mücadelede veya Osmanlı tabiiyetine başvuruda olduğu gibi, planlı, sistematik bir politika benimsemediğini; görevi suiistimal ve fuhuş konusunda şikâyetler ve olaylar vuku buldukça bazı adımlar attığını gösterir.

Yabancı uyruklu fahişelerin Osmanlı Vatandaşlığına Kabul Edilmemesi

Fahişelerin önemli bir kısmı yabancı kadınlar olduğu için Osmanlı Devleti fuhşu önlemek için bu fahişeleri Osmanlı vatandaşlığından men etmek veya Osmanlı tabiiyetine almamak yoluna da başvurmuştur. Osmanlı vatandaşı olmak için ya Osmanlı tabiiyeti için başvuru yapmak ya da Osmanlı tebaasından birisiyle evlenmek gerekiyordu. İki durumda da tezkere-i Osmanî alan birisi, Osmanlı Devleti'nde çalışma imkânı kazanıyordu.⁵⁷ Şubat 1904 tarihli bir belgeden anlaşıldığı üzere, Osmanlı vatandaşlığı için sahte evlilikler bile yapılıyordu. Belgede Odesa'daki ailesi ve kocasından kaçarak İstanbul'a gelen ve burada Beyoğlu'ndaki umumhanelerden birine giren Musevi cemaatinden Mirliam isimli bir kadının Rusya Konsolosluğu'na teslim edileceği sırada tezkere-i Osmaniye'ye sahip olduğu anlaşıldığı belirtilir. Ancak belgeye göre, daha sonra yapılan araştırmada bahsi geçen kadının, kendini konsolosluğunun müdahalesinden kurtarmak amacıyla Osmanlı vatandaşı Yuvez Yarman oğlu Jak ile evlendiği, kendisine Beyoğlu ve Galata Musevi Cemaat Başkanı Arslan tarafından sahte ilmühaber verildiği ve buna istinaden de tezkere-i Osmanî aldığı anlaşılmıştır. Bu illegal işlemten dolayı, hem Arslan hem de Mirliam hakkında işlem başlatılmıştır.⁵⁸

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bazı belgeler, Osmanlı Devleti'nde çalışabilmek ve yaşamaya devam edebilmek için bazı yabancı kadınların da doğrudan Osmanlı tabiiyetine kabulleri için başvurduğunu gösterir. Belgelerden anlaşıldığına göre, fuhuşla ilgili mesleklerden geçimi sağlamak, Osmanlı tabiiyetine kabulün reddi için önemli bir sebepti. Bahsi geçen belgelerden ilk ikisinde, 1885 yılında Rusya'da doğan ve on seneden beri İstanbul'da bulunan Liza bint Mendel isimdeki bir kadın ile Odesa ahalisinden olup, iki üç sene önce İstanbul'a gelen Yas bint Ela isimdeki bir kadının Osmanlı vatandaşlığına kabulleri için başvurdukları görülür. Ancak Mendel, Galata'da Karaoğlan Sokağı'nda bir umumhane işlettiğinden, kocası, çocuğu, üzerine kayıtlı bir mülkü ve nüfusta kaydı olmadığından; Yas bint Ela ise, hem mülkü, kocası ve çocuğu olmadığından, hem de umumhanelerde sermayelik ile geçimini sağladığından Osmanlı tabiiyetine kabul edilmemişlerdir.⁵⁹

Aynı ay ve yıla ait bir başka belgede, Rusya'nın Bardigef (?) şehrinde doğan ve on yıldan beri Galata'da yaşayan Rolmeş (?) oğlu Volef Karonfelek'in (?) Osmanlı vatandaşlığına başvurduğu belirtilir. Ancak Karonfelek, üzerine hiçbir emlak olmadığı ve halen Rus tabiiyetinde bulunduğu için; daha da önemlisi, İstanbul'da seyyar satıcılık yapmasının yanı sıra, umumhane sermayelerinden bir dostunun parasıyla geçimini idame ettirdiği için Osmanlı vatandaşlığına alınmamıştır.⁶⁰ Bunlar ve diğer bazı belgeler,⁶¹ Rus Yahudilerinden kadınların Osmanlı Devleti'ndeki fuhuş sektöründe ya sermaye olarak ya da umumhane işletmecisi olarak belli bir yere sahip olduğuna tanıklık eder. Aynı belgeler, Osmanlı tabiiyetine başvuranların

⁵⁶ BOA, DH MB HPS 89- 23 1331 Z 5 (5 Kasım 1913).

⁵⁷ Osmanlı Devleti'nde tabiiyet kanunun başlangıcı ve gelişimi için bkz. İbrahim Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014, s. 61-86.

⁵⁸ BOA, DH MKT 818/ 62 1321 Za 20-(7 Şubat 1904)

⁵⁹ BOA, DH İD 61-1/ 44 1333 S 23 (10 Ocak 1915); BOA, DH İD 61-1/ 43 1333 S 23 (12 Ocak 1915)

⁶⁰ BOA, DH İD 61-1 / 46 1333 S 25 (12 Ocak 1915)

⁶¹ BOA, DH İD 61-2/68 1333 Ca 9 (25 Mart 1915), belge no 1/1, belge no2; BOA, DH EUM ECB 13/ 22 1335 Za 25 (12 Eylül 1917).

sicillerinin Polis Müdürlüğü tarafından incelendiğini ve geçimlerini fuhşla ilgili işlerden kazananların başvurularının kabul edilmediğini gösterir. Ayrıca belgelerden anlaşıldığı üzere, Osmanlı vatandaşlığına başvuranların üzerlerinde emlak olmaması, eşlerinin veya çocuklarının bulunmaması; daha da önemlisi nüfusta kayıtlı olmamaları isteklerinin reddinde etkili olan diğer unsurlardır.

Sonuç

Osmanlı devlet ve kanun adamları, arşiv belgelerindeki ifadelerden anlaşıldığı üzere, fuhşu hem İslam'a hem de genel ahlak ve adaba aykırı bir suç olarak görmüşlerdir. Özellikle de onun umuma verdiği rahatsızlığa ve kötü etkisine dikkat çekmişlerdir. Bu bağlamda halktan gelen şikâyet ve ihbarları da suçun ve suçluların tespiti için başlangıç noktası olarak kabul etmişlerdir.

Devlet, halka, dar anlamda suçun işlendiği iddia edilen semtteki ya da mahalledeki insanlara, sadece suçun ve suçlunun tespitinde değil, suçun önlenmesinde de bir görev atfetmiş; ya da halkın kendine biçtiği bu rolü kabul etmiş ve ciddiye almış gözükmektedir. Bu açıdan bakıldığında devletin fuhşa bakışında halkın da belli bir etkisi ve rolü olduğu söylenebilir. Örneğin, belgelerdeki şikâyetlerde fuhşa bulaştığı iddia edilen kişiler için yapılan “namahrem olanlarla bir evde olmak ya da bir arada olmak” suçlamaları, sadece belli bir bölgede/mahallede yaşayan halkın fuhştan ne anladığını göstermez. Aynı zamanda bu suçlamaları ve şikâyetleri ciddiye alıp işlem başlatan devlet ve kanun adamlarının da bu algıya ortak olduğunu gösterir.

Fuhşun yasal anlamda da uzun süre yok sayıldığı görülür. Esasen İslam hukukunda da spesifik olarak tanımı yapılmayan fuhş, zina kapsamında ele alınmış ve o şekilde muamele görmüştür. Fuhşu yok saymanın bir diğer göstergesi de, devletin fuhşun kurumsallaşmış hali umumhanelerden, onları tanımamak adına 20. yüzyılın başına dek vergi almamasıdır. Ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra sayıları artan umumhaneler için belli bölgeler tayin edilmesi yönünde bazı adımlar atılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde fuhşu engellemek için alınan tedbirlere gelince: İlk önlem olarak hapis cezası gibi bazı yeni yollara veya daha önceki dönemlerde olduğu gibi fuhşa karışanları sürgün etme yoluna başvurulmuştur. Bu ikisi dışında başvuru, özellikle klasik dönemde uygulanan ve suçu işleyenleri teşhir etmeye yönelik cezalar hemen hiç yoktur. Ayrıca III. Selim döneminde olduğu gibi fahişelerin veya aracılının asılarak idam edildiğine dair bir örnek de mevcut değildir. Bunlara bakılarak, 19. yüzyılın fuhşa verilen ceza anlamında belirgin bir şekilde farklılık gösterdiği söylenebilir. Bunun nedenleri başka bir çalışmanın konusu olacağından bu çalışmada, örnekler ve deliller sunmadan buna dair bir değerlendirme yapılması yanlış olabilir.

Fuhşu önlemek babında, fuhşun sebebi olarak algılanan kadınların, zaman zaman çıkarılan kanunlarla ve ilan edilen yasaklarla kayığa binmekten, kaymakçı dükkânlarına girmekten, mesire yerlerinde bulunmaktan men edilmeleri de dikkat çekicidir. Özelde hafifmeşrep, genelde bütün kadınlara yönelik bu kısıtlayıcı politikaların modern döneme özgü olmadığı ama bu dönemde de devam ettiği görülür. Özellikle Abdülhamid döneminde kadınların “iştah açıcı vaziyette” dolaşmaları, açık saçık gezmeleri veya faytona binmeleri; “hatta babaları ve kocaları bile olsa, bir erkekle bir arabaya binmeleri” yasaklanmıştır. Bütün bu uygulamalar, daha önce vurgulandığı üzere, fuhşun faturasının kadınlara kesildiğini gösterir. “Hafifmeşrep” kadınları veya bütün kadınları herkese açık belli yerlerden men ederek; onları bir anlamda “görünmez” kılarak önlemeye çalışan devlet adamlarının bu

politikalarla fuhşu önlemekten çok, erkekleri fuhuştan korumayı amaçladıkları ve konuya biraz da “cinsiyetçi” bir yaklaşımla baktıkları görülür.

Osmanlı arşivindeki bazı belgeler, fuhuş bağlamında Osmanlı devlet ve kanun adamlarının fahişelere aynı zamanda paternalist bir bakış açısıyla yaklaştıklarını, onları, aracılardan tuzaklarına düşen biçare insanlar olarak gördüklerini ve onları kötü yola düşmekten korumak ya da fuhuştan kurtarmak için, sosyal devleti andıran bazı politikalar uyguladıklarını gösterir. Bu politikaların başında, gidecek yeri ve ailesi olmayan kadınları Darülaceze’ye kabul etmek gelir. Diğerleri ise onlara askeri dikimhaneler gibi yerlerde iş temin etmektir.

Ayrıca, Osmanlı bürokratlarının fuhşu önlemek için fuhşa karışan devlet memurlarına yönelik bazı politikalar uyguladığı, fuhşa bulaşmış, fuhşa aracılık eden veya bizzat müşterisi olan, göz yuman, özellikle güvenlikten ve nizamdan sorumlu, gardiyan, zabıt, polis gibi devlet memurlarını görevden almak, yargılanarak hapis veya para cezasına çarptırmak gibi yollara da başvurduğu görülür.

Son olarak, fahişelerin önemli bir kısmı yabancı kadınlar olduğu için Osmanlı Devleti fuhşu önlemek için bu fahişeleri Osmanlı vatandaşlığından men etmek veya Osmanlı tabiiyetine almamak yoluna da başvurmuştur.

Bu önlemlere rağmen, Osmanlı Devleti’nde hem yasal hem yasal olmayan fuhuş giderek artmıştır. 1920 yılı İstanbul’unda yetişkinlerde suç konusunu ele alan Charles Trowbridge Riggs’e göre 1920’de sadece Pera ve Galata’da 150 umumhane vardı. İstanbul’daki fahişelerin sayısı, Sıhhiye Heyeti Müdürü’ne göre 4.000-5.000’di.⁶² Polis Mektebi Müdürü Mustafa Galib’e göre ise vesikalı kadınların sayısı 2.125’di. Bunlardan 774’ü Müslim, 691’i Rum, 194’ü Ermeni, 171’i Rus, 124’ü Musevi, 90’ı Yunan, 23’ü Avusturyalı idi. Ayrıca 21’i Romen, 12’si İtalyan, 5’i Fransız, 5’i Bulgar ve yine 5’i Leh idi. 3’ü Alman, 1’i Amerikalı, 1’i Yugoslavyalı ve 1 diğeri de İranlıydı.⁶³

Fuhuşta artışın en önemli sebebi, Osmanlı bürokratlarına ve yetkililerine göre, sadece ahlâk zayıflığı değil, aynı zamanda fakirlik ve ekonomik zorluklardı. Mustafa Galib, Birinci Dünya Savaşı’nın özellikle nüfus, iktisat ve ahlâk üzerinde tahribata neden olduğunu ve bu yüzden ahlâk zabıtasının savaş yılları öncesine göre daha yoğun çalışması gerektiğini belirtmiştir.⁶⁴ Ayrıca, ona göre bazı tiyatrolarda gösterilen hem İslami kurallara hem de genel adaba aykırı oyunlar, bu oyunlarda sarf edilen müstehcen sözler de fuhşun artışında etkiliydi.⁶⁵

⁶² Charles Trowbridge Riggs, “Yetişkinlerde Suç,” *İstanbul 1920*, editör Clarence Richard Johnson M. A. çeviren Sönmez Taner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995 içinde s. 308.

⁶³ Mustafa Gâlib, *Fahişeler Hayatı ve Redâet’i Ahlâkiyye*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1338, s. 74.

⁶⁴ *Age*, s. 5.

⁶⁵ *Polis Mecmuası*, Sayı 130, 1 Teşrin-i Evvel 1332, ss. 401-402.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- BOA, HAT 21/1013 1202 Z 29 (30 Eylül 1788).
BOA, HAT 11/433 1202 Z 29 (30 Eylül 1788).
BOA, HAT 19/911 20 Z 1203 (20 Eylül 1789).
BOA, HAT 189/ 9014 1203 Z 29 (20 Eylül 1789).
BOA, HAT 192 9382 1203 Z 29 (20 Eylül 1789).
BOA, HAT 192/9417 1203 Z 29 (20 Eylül 1789).
BOA, HAT 192/ 9402 1204 Zilhicce 29 (9 Eylül 1790).
BOA, HAT 206/ 10845 1204 Z 29 (9 Eylül, 1790).
BOA, HAT 209/11176 29 Z 1204 (9 Eylül 1790).
BOA, C ZB 34/1675 1226 C 12 (4 Temmuz 1811).
BOA, C ZB 24/1173 29 R 1227 (12 Mayıs 1812).
BOA, C BLD 94/ 4663 1241 R 29 (11 Aralık 1825).
BOA, A MKT UM 419/ 22 1277 M 19 (7 Ağustos, 1860).
BOA, DH MKT 1535/ 90 1305 Z 17 (25 Ağustos 1888).
BOA, DH 1202/ 94110 1308 R 10 (23 Kasım 1890)
BOA, YPRK AZJ 21- 65 1309 Ş 23 (1) (23 Mart 1892)
BOA, YPRK AZJ 24- 48 1310 Za 28 (13 Haziran 1893).
BOA, ZB 450- 55 18 Mart 315 / 18 Zilka'de 316 (30 Mart 1899).
BOA, DH MKT 818/ 62 1321 Za 20-(7 Şubat 1904)
BOA, ZB 426/ 86 1322 Ma 30 (1905)
BOA, ZB 309- 96 13 Eylül 323 (1905).
BOA, ZB 387- 146 1322 E 14 (27 Eylül 1906).
BOA, ZB 72/ 107 1323 May 17 (30 Mayıs 1907), belge no 1, belge no 3.
BOA, ZB 478- 65 1323 A 28 (10 Eylül 1907).
BOA, ZB 600/ 97 1324 E 14 (27 Eylül 1908).
BOA, ZB 327/ 113 1324 Te 22 (4 Kasım 1908)
BOA, DH EUM THR 3/ 1 1327 Ş 23 (9 Eylül 1909), Belge no 2 ve 3.
BOA, DH EUM THR 20/ 26 1327 Z 21 (3 Ocak 1910).
BOA, DH MUİ 92- 1/ 14 1328 R 26 (7 Mayıs 1910), belge no 6/2; belge no 8/2.
BOA, DH EUM THR 33/ 41 1328 Ca 7 (17 Mayıs 1910), belge no 4.
BOA, DH EUM THR 34- 70 1328 Ca 20 (30 Mayıs 1910).

- BOA, DH EUM THR 48- 36 1328 ş 25 (1 Eylül 1910), belge no 2 ve 4.
 BOA, DH EUM THR 50- 61 1328 N 17 (22 Eylül 1910).
 BOA, DH UMVM 110/6 1329 M 9 (10 Ocak 1911).
 BOA, DH İD 47- 1 / 11 1329 M 15 (16 Ocak 1911)
 BOA, DH EUM THR 58- 48 20 M 1329 (21 Ocak 1911), belge no 2, belge no 8.
 BOA, DH MB HPS 89- 23 1331 Z 5 (5 Kasım 1913).
 BOA, DH İD 175/ 11 1331 Z 24 (24 Kasım 1913), belge no 2.
 BOA, DH EUM MTK 77/ 25 1332 B 08 (2 Haziran 1914), belge no 1, belge no 17.
 BOA, DH İD 61-1/ 44 1333 S 23 (10 Ocak 1915).
 BOA, DH İD 61-1/ 43 1333 S 23 (12 Ocak 1915)
 BOA, DH İD 61-2/68 1333 Ca 9 (25 Mart 1915), belge no 1/1, belge no2;
 BOA, DH EUM LVZ 30/ 103 1333 Z 26 (4 Kasım 1915).
 BOA, DH EUM 5 Şb 24/ 27 1334 B 14 (17 Mayıs 1916), belge no 2.
 BOA, DH EUM ECB 13/ 22 1335 Za 25 (12 Eylül 1917).
 BOA, DH H 1/ 63 1329.6.26 (23 Temmuz 1911), belge no 2, 6
 BOA, DH H 1/ 73 1329.8.21 (17 Ağustos 1911).
 BOA, DH. İD, 65/46, H-07-04-1332 (5 Mart 1914), nr. 2, lef.4
 BOA, DH H 2/12 1339.7.17 (26 Nisan 1921), belge no 1.
 BOA, DH EUM VRK 24-21 1340 Z 29 (23 Ağustos 1922).

Basılmış Eserler

- 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), Cilt II, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1999.
- 7 Numaralı Mühimme Defteri (975 - 976 / 1567 - 1569), Cilt 3, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü/Divan-ı Hümayün Sicilleri Dizisi, İstanbul 1999.
- ACAR, İsmail, "Osmanlı Kanunnameleri Ve İslam Ceza Hukuku (I)," *D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı XIII-XIV, 2001, s. 54.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Cilt 8: III. Murat Devri Kanunnameleri, FEY, İstanbul 1994.
- Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, Cilt 7, 2. Kitap, FEY Vakfı, İstanbul 1984.
- ARAYAN, Hakkı, "Tarihte İstanbul Fahişeleri," *Tarih Hazinesi*, 6 Ocak - Şubat 1951, s. 285; Paul Fesch, *Abdülhamit'in Son Günlerinde İstanbul*, İstanbul 1999, ss. 110-113.
- AVCI, Mustafa, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, Mimoza, Konya 2008, s. 172.
- BARKAN, Ömer Lütfi, *XV. Ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları*, Cilt 1: Kanunlar, Burhanneddin Matbaası, İstanbul 1943.

- BIYIK, Ömer, *124 Numaralı Mühimme Defteri (H. 1128-1130)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2001.
- BİRİNCİ, İhsan, "Eski İstanbul Batakhaneleri", *Yıllar Boyu Tarih*, S. 5, Mayıs 1981, ss. 35-36
- ÇAKIR, Merve, *Üsküdar Mahkemesi 15. numaralı Şer'iyye Sicil defteri (90-178. varaklar) Hicri 954-956 (1547-1551)*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul 2003.
- ÇALIŞKAN, M. Saffet, *Üsküdar Şer'iyye Sicili (İstanbul Müftülük Arşivi 6/346 Nolu Defter) (12 Cemaziye'l-Ahir-17 Şevval 1124/17 Temmuz-17 Kasım 1712)*, MÜ-TAE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.
- DEMİR, Aydoğan, "Kanuni'nin Bir Fermanı Vesilesiyle Zina Üzerine Düşünceler", *Tarih ve Toplum*, S. 169, Ocak 1988, ss. 4-14.
- ERGENÇ, Özer, "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 4, 1984.
- GÂLİB, Mustafa, *Fahişeler Hayatı ve Redâet'i Ahlâkiyye*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1338.
- GÜREL, Berna, *66 Numaralı Davutpaşa Kadılığı Defterine göre Bölgenin Ekonomik ve Sosyal Durumu*, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- GÜZELBEY, Cemil Cahit, Hulusi Yetkin, hazırlayanlar. *Gaziantep Şer'i Mahkeme Sicillerinden Örnekler (c. 81-141)*, Yeni Matbaa, Gaziantep 1970.
- HEYD, Uriel, *Studies in Old Ottoman Criminal Law*, Clarendon Press, Oxford 1973.
- IMBER, Colin, *Studies in Ottoman History and Law*, the Isis Press, İstanbul 1996.
- KAYTAZ, Fatma, *88 Numaralı Mühimme Defteri (Transkripsiyon-Özet)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- KERMELİ, Eugenia, "Sin and Sinner: Folles Femmes in Ottoman Crete," *Eurasian Studies*, S. 1, 2002, ss. 85-96.
- KIRLI, Engin, "Tanzimat Sonrası Fuhş Hadisesine Yaklaşımda Yaşanan Değişim", *Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE Dergisi*, s. 12, 2010/2, ss. 39-51.
- KOÇU, Reşat Ekrem, "Eski İstanbul'da Ahlak Zabıtası", *Hayat*, Haziran 1970, s. 17. ONGAN, Halit, Ankara'nın 1 Numaralı Şer'iyye Sicili, TTK. Basımevi, A.Ü.D.T.C.F. Yayınları, Ankara 1958.
- POLIS MECMUASI*, Sayı 130, 1 Teşrin-i Evvel 1332, ss. 401-402.
- ÖZCAN, Tahsin, "Osmanlı Mahallesi Sosyal Kontrol ve Kefalet Sistemi", *Marife* 1, S. 1, 2001, ss. 129-151.
- SAK, İzzet, *47 Numaralı Konya Şer'iye Sicili, 1128- 1129/1716-1717: Transkripsiyon Ve Dizin*. 1. Baskı, Tablet Kitabevi, Konya 2006.
- SAK, İzzet, *11 numaralı Konya Şer'iye Sicili 1071-1072 (1661-1662)*, Kömen Yayınları, Konya 2007.

- SAK, İzzet, *10 Numaralı Konya Şer'îye Sicili (1070-1071 / 1659-1661)* (Transkripsiyon), Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya 2003.
- SARIYANNIS, Marinos, "Prostitution in Ottoman Istanbul, Late 16.-Early 18. Century", *Turcica*, S. 40, 2008, ss. 37-65.
- SERBESTOĞLU, İbrahim, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2014.
- TROWBRIDGE RIGGS, Charles, "Yetişkinlerde Suç," *İstanbul 1920*, editör Clarence Richard Johnson M. A., çeviren Sönmez Taner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995.
- YILMAZ, Fikret, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mahremiyetin Sınırlarına Dair", *Toplum ve Bilim*, S. 83, Kış 1999/2000, 92-110.
- ZE'EVİ, Dror, "Changes in legal-sexual Discourses: Sex Crimes in the Ottoman Empire", *Continuity and Change* S. 16/2, 2001, ss. 219-242.
- Producing Desire: Changing Sexual Discourse in the Ottoman Middle East, 1500-1900*, University of California Press, Berkeley 2006.
- ZILFI, Madeline, *Women and Slavery in the Late Ottoman Empire*, Cambridge University Press, New York 2010.